

HƏYAT BİLGİSİ 1

DƏRSLİK

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni

*Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin,
sözləri Əhməd Cavadındır.*

Azərbaycan! Azərbaycan!
Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!
Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadiriz!
Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa!
Minlərlə can qurban oldu!
Sinən hər bə meydan oldu!
Hüququndan keçən əsgər,
Hərə bir qəhrəman oldu!

Sən olasan gülüstan,
Sənə hər an can qurban!
Sənə min bir məhəbbət
Sinəmdə tutmuş məkan!

Namusunu hifz etməyə,
Bayrağını yüksəltməyə
Cümlə gənclər müştəqdir!
Şanlı Vətən! Şanlı Vətən!
Azərbaycan! Azərbaycan!

HEYDƏR ƏLİYEV
AZƏRBAYCAN XALQININ ÜMUMMİLLİ LİDERİ

BAHAR KƏRİMOVA
GÜLƏR MEHDİYEVA

HƏYAT BİLGİSİ 1

*Ümumtəhsil məktəblərinin 1-ci sinfi üçün
Həyat bilgisi fənni üzrə*

DƏRSLİK

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
aspoligraf.ltd@gmail.com və derslik@edu.gov.az
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığa görə əvvəlcədən təşəkkür edirik!

«ASPOLİQRAF»
BAKİ - 2017

MÜNDƏRİCAT

MƏN VƏ MƏNİ ƏHATƏ EDƏN VARLIQLAR

1-ci mövzu. Mən canlı varlığam.....	6
2-ci mövzu. Məni əhatə edən canlı varlıqlar.....	9
3-cü mövzu. Canlılara yaşamaq üçün nələr lazımdır.....	12
4-cü mövzu. Təbiətdə nələr var.....	14
5-ci mövzu. Məni əhatə edən təbiət.....	16
6-cı mövzu. Cansız təbiətdə hadisələr.....	18
7-ci mövzu. Ətrafımda baş verən canlı təbiət hadisələri.....	20
8-ci mövzu. Mən ətrafımı təmiz saxlamalıyam.....	22

MƏN VƏ MƏNİ ƏHATƏ EDƏN CƏMİYYƏT

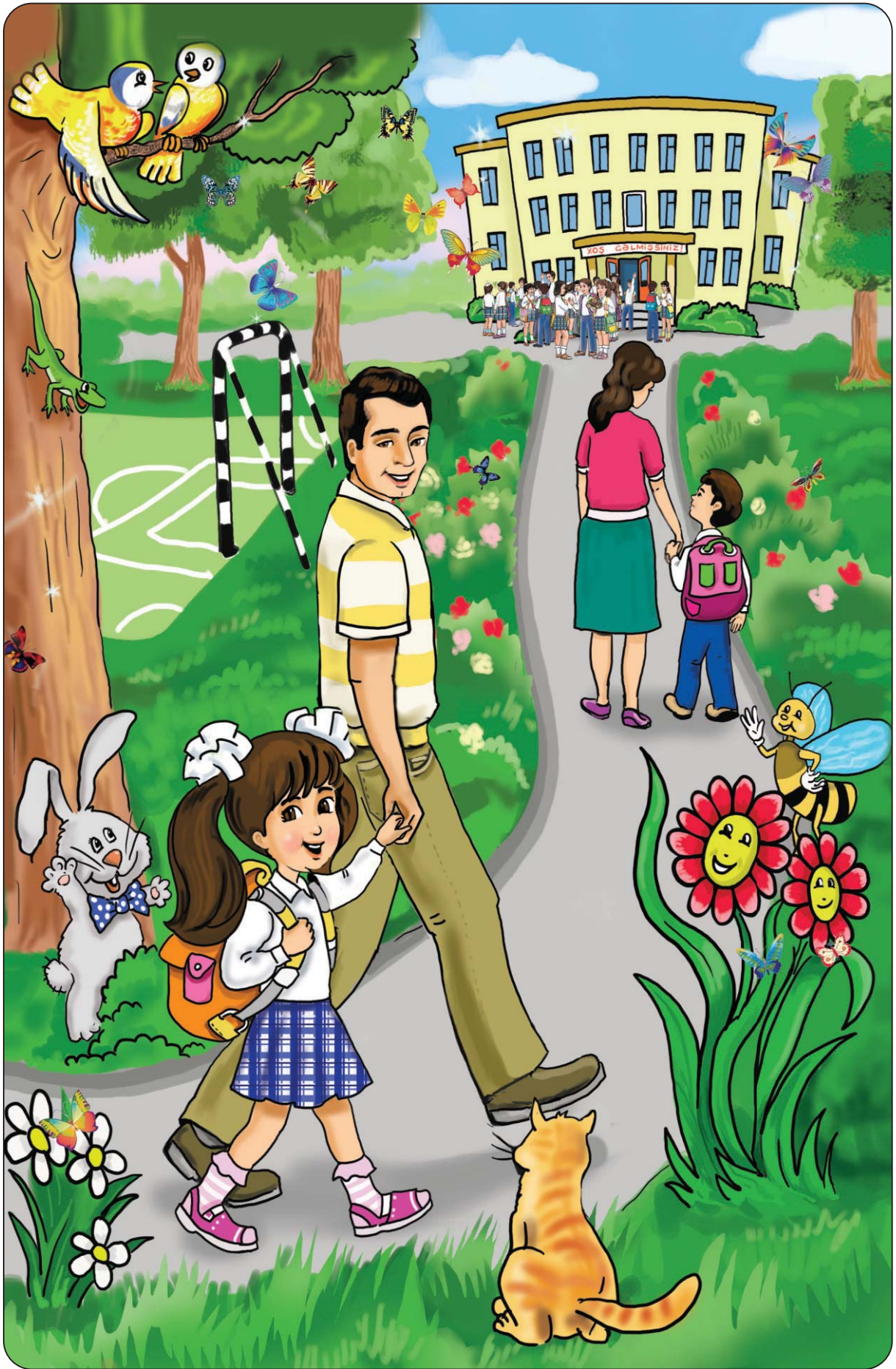
9-cu mövzu. Kollektiv nədir.....	24
10-cu mövzu. Ailə büdcəmiz.....	26
11-ci mövzu. İstifadə etdiyimiz pul vahidləri.....	30
12-ci mövzu. Dövlətimizin rəmzləri.....	32
13-cü mövzu. Mən məktəbdə və sinifdə hansı qaydalara əməl etməliyəm..	34
14-cü mövzu. Mənim hüquqlarım.....	36

MƏNİM MƏNƏVİYYATIM

15-ci mövzu. Mən insanların əhatəsində.....	38
16-cı mövzu. Mən necə yaxşı insan ola bilərəm.....	40
17-ci mövzu. Ünsiyyətə mane olan xüsusiyyətlər.....	42
18-ci mövzu. Mənim ətrafdakılarla münasibətim.....	44
19-cu mövzu. Din.....	47

MƏNİM SAĞLAMLIĞIM VƏ TƏHLÜKƏSİZLİYİM

20-ci mövzu. Mənim sağlamlığım.....	49
21-ci mövzu. Mənim gün rejimim.....	52
22-ci mövzu. Mən müxtəlif havalarda necə geyinməliyəm.....	54
23-cü mövzu. Ətrafımdakı məişət cihazları.....	56
24-cü mövzu. Ətrafımda daha nələr təhlükəli ola bilər	59
25-ci mövzu. Mən yolu necə keçə bilərəm.....	61
26-cı mövzu. İstifadə etdiyimiz nəqliyyat vasitələri.....	63
27-ci mövzu. Təbii fəvqəladə hadisə nədir.....	65
28-ci mövzu. Texnogen qəza nədir.....	67
29-cu mövzu. Fəvqəladə hadisələr zamanı nələri bilmək lazımdır.....	69

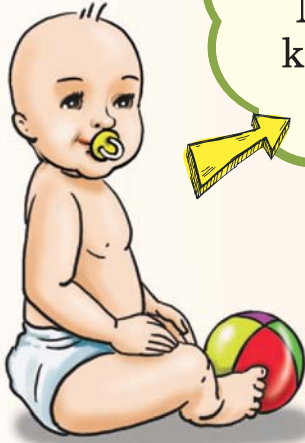

MƏN CANLI VARLIĞAM

Bunlar mənim
duyğu orqanlarımdır.

Duyğu orqanlarımdın köməyi ilə ətrafda olanları hiss edirəm
və onlar haqqında məlumat alıram.

Mən əvvəl
körpə idim.

Mənim altı yaşı
oldu. İndi mən
məktəbliyəm.

İllər keçəcək
mən işləyəcəyəm.

Daha
sonra... ?

Mən canlı varlığam. Mən inkişaf edib böyüyürəm.

- *Duyğu orqanları nə üçün lazımdır?*
- *Sən nəyə görə canlı varlıq adlanırsan?*

MƏNİ ƏHATƏ EDƏN CANLI VARLIQLAR

Məndən başqa ətrafda hansı canlılar var?

Bu varlıqlar
hamısı qidalanır,
inkişaf edir,
çoxalır.

- Şəkillərdə səhvləri tap. Cavabını izah et.

- Bitkilərə və heyvanlara nəyə görə canlı varlıq deyirik?
- Təbiətdə bitkilər və heyvanlar olmasaydı, nə baş verərdi?

CANLILARA YAŞAMAQ ÜÇÜN NƏLƏR LAZIMDIR

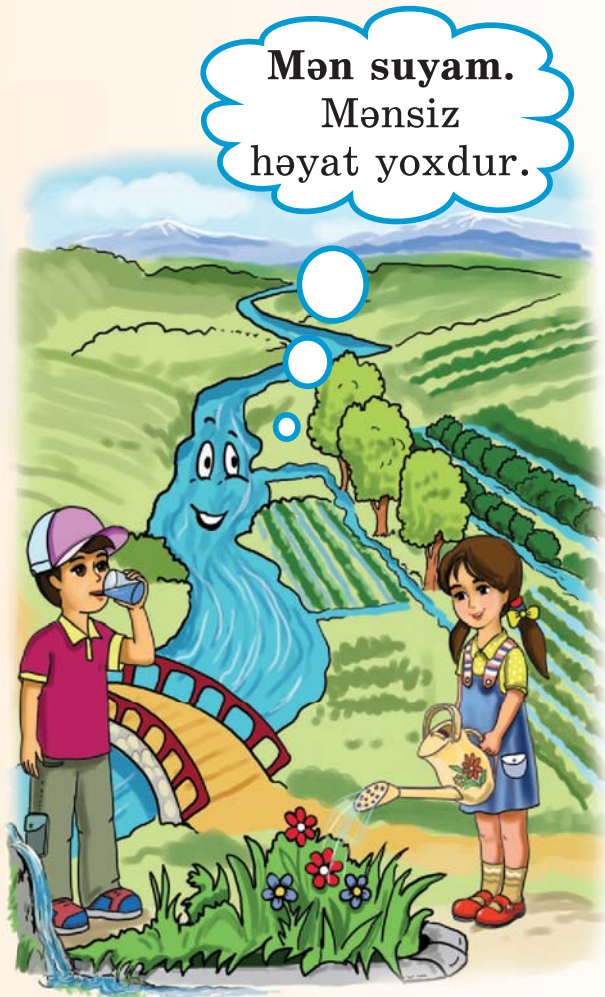
Bu şəkillər nə üçün yanaşdır?

Mən günəşəm.
Canlıların yaşaması
üçün işıq və istilik
verirəm.

Mən suyam.
Mənsiz
həyat yoxdur.

***Mən havayam.** Şəffafam, gözlə görünürəm. Mənsiz canlılar nəfəs ala bilməzlər. İnsan kosmosa uçanda məni özü ilə aparır, çünki orada hava yoxdur.*

***Mən torpağam.** Bitkilər kökləri ilə məndən qida və su alır. Bir çox canlılar mənim üzərimdə bitən bitkilərlə qidalanırlar. Bəzi heyvanlar məndə yuva qurur, insanlar isə evlər tikirlər.*

- *Günəşin canlılar üçün hansı faydaları var?*
- *Canlıların yaşaması üçün nələr olmalıdır?*

TƏBİƏTDƏ NƏLƏR VAR

Məni təbiətdə nələr əhatə edir?

Bunlar quru sahələrdir

Dağ hündürdür.

Təpə alçaqdır.

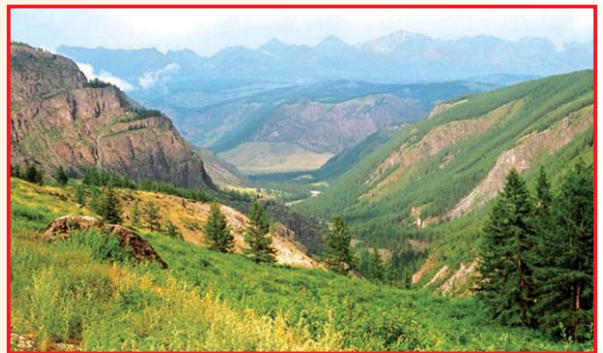
Meşə yaşıldır. Meşədə
otlar və ağaclar bitir.

Səhra qumludur.
Səhrada bitki azdır.

Düzənlik düz, hamar yerdir.

Dərə iki yüksəklik arasında
yerləşən dərin, uzun çuxurdur.

Bunlar su sahələridir

Bu, çaydır. Çay axır.

Bu, göldür. Göl axmır.

Bunlar kosmik, yəni kosmosda olan cismlərdir.

- *Günəş və Ay bir-birindən nə ilə fərqlənir?*

Ulduzlar gecə görünür.
Onlar bizdən çox uzaqdadır.

***Kosmik varlıqlar, quru və su
sahələri məni əhatə edən təbiət
varlıqlarıdır.***

- *Çay göldən nə ilə fərqlənir?*
- *Səhra və dağ bir-birindən nə ilə fərqlənir?*

MƏNİ ƏHATƏ EDƏN TƏBİƏT

- *Evin ətrafındakılardan hansılar cansız varlıqlardır?*

Dağ

Göl

**Bu bizi əhatə
edən təbiətdir.**

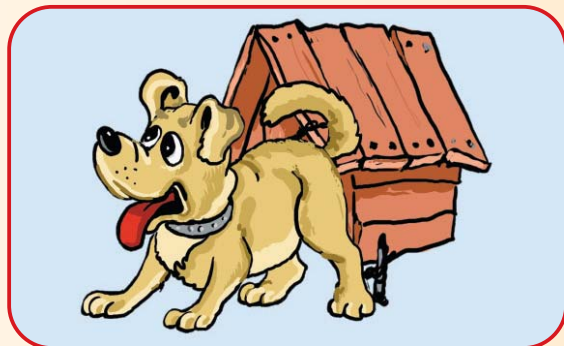
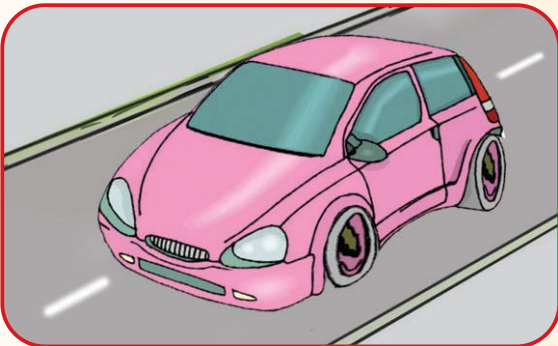
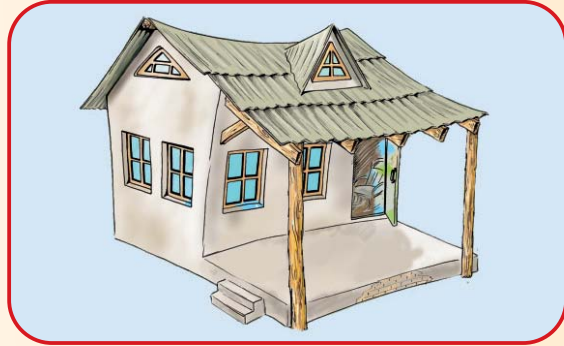
Düzənlik

Çay

- *Hansılar cansız varlıqlardır?*

- *Dağ, göl, səhra sözlərindən istifadə edərək cümlələr qur.*

CANSIZ TƏBİƏTDƏ HADİSƏLƏR

Nə baş verir?

Əvvəl

Hava yağmursuz idi.

Sonra

Yağış yağdı.

Ətraf qarla örtülmüşdü.

Qar əridi.

Dəniz sakit idi.

Fırtına qopdu.

Yer Günəşin ətrafında 1 il ərzində tam dövr edir.

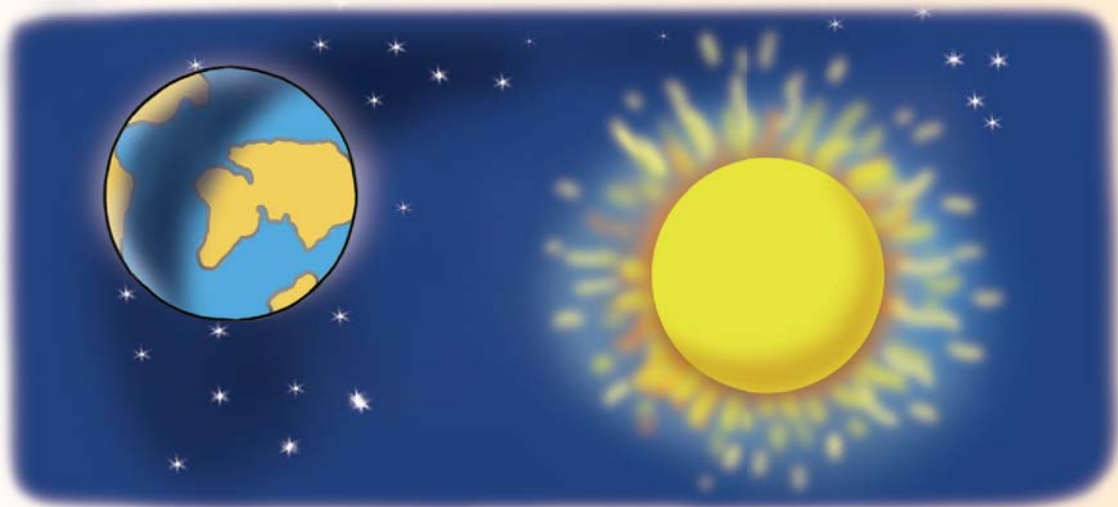
Bu günlər keçdikcə, fəsillər də bir-birini əvəz edir — yaz, yay, payız, qış olur.

- *Fəsillər necə dəyişir?*
- *Onlar bir-birindən nə ilə fərqlənir?*

Səhər açılır, günorta, axşam, sonra da gecə olur.

- *Bunlar necə baş verir?*

Yağışın, qarın yağması, fəsillərin dəyişməsi, səhər, günorta, axşam, gecə olması — bunlar hamısı cansız təbiətdə baş verən hadisələrdir. Bu hadisələr zaman keçdikcə öz-özünə baş verir.

- *Cansız təbiətdə hansı hadisələr baş verir?*
- *Fəsillər dəyişməsə, nə baş verər?*

ƏTRAFIMDA BAŞ VERƏN CANLI TƏBİƏT HADİSƏLƏRİ

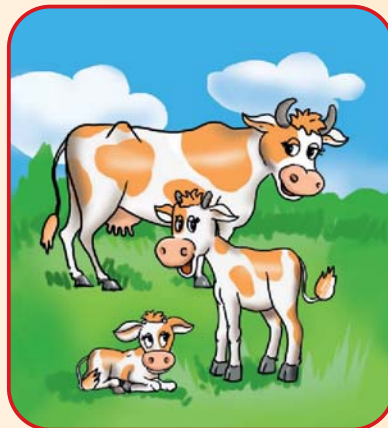
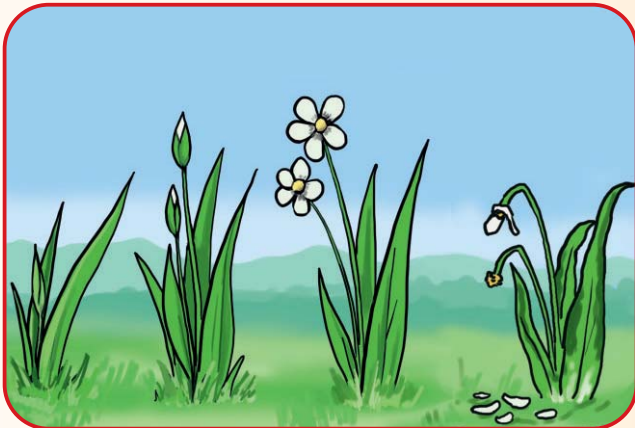

Cücə yumurtanın içində yaranır. O, tədricən böyüyür və yumurtanın qabığına sındırılıb çıxır.

Bütün canlılar yaranır, böyüyür, qocalır.

Bunlar canlı təbiətdə baş verən hadisələrdir.

Ağac çılpaq idi,

çiçək və yarpaq açdı.

Alma saf idi,

çürüdü.

Gül gözəl idi,

soldu.

- Canlı təbiətdə hansı hadisələr baş verir?
- Dibçəkdə əkdüyün çiçəklərə su verməsən, nə baş verəcək?

MƏN ƏTRAFIMI TƏMİZ SAXLAMALIYAM

Balıq nəyə görə belə deyə bilər?

Çirklənmiş dəniz

Bu su və quru sahələri insan tərəfindən çirkləndirilmişdir. Təbiətin çirklənməsi canlıların yaşaması üçün çətinliklər yaradır.

Çirklənmiş göl

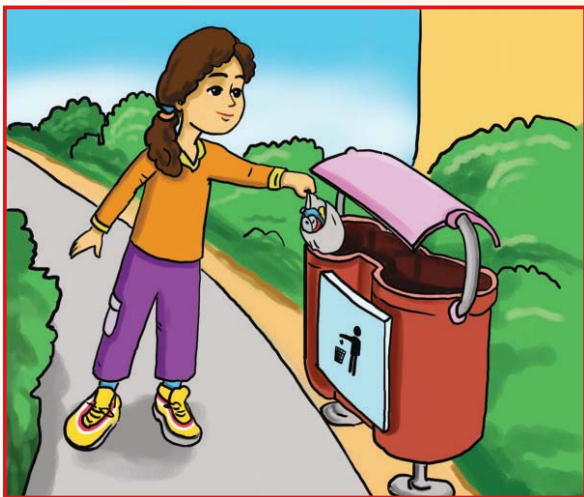
Çirklənmiş meşə

Çirklənmiş həyat

Təmizliyi qoruyaq!

Gəlin ümumi evimiz olan Yer kürəsini təmiz saxlayaq!

- İnsan çirkli evdə, natəmiz həyatda rahat və sağlam yaşaya bilərmi?
- Ətraf mühitin təmiz olması üçün biz nə edə bilərik?

KOLLEKTİV NƏDİR

Mən tək yaşaya bilərəmmi?

Mənim ailəm var və biz bu gün gəzintiyə getməyə hazırlaşırıq.

Hər bir insan təklikdə fərddir. Lakin o, müxtəlif kollektivlərin* üzvü olur.

Kollektiv — ümumi bir məqsəd üçün birləşən insanlar qrupu.

Atam böyük bir kollektivin üzvüdür. O, inşaat mühəndisidir.

Mənim anam da kollektivdə çalışır. O, xəstəxanada baş həkimdir.

Bacım da bir kollektivin üzvüdür. Onun müəllimləri və bağça yoldaşları var.

Şagird dostlarım və müəllimlərimlə birlikdə biz bir kollektivik.

- *Ata, ana, bacı, qardaş — bunlar birlikdə nə adlanır?*
- *Ailədə bir-birinizə necə kömək edirsiniz?*

AİLƏ BÜDCƏMİZ

Bunun üçün
mən işləyirəm,
işimə görə əmək-
haqqı alıram.

Ata, mənə
oyuncaq almaq
üçün pulu sənə
kim verir?

Valideynlərim işləyirlər və gördükləri işə görə əməkhaqqı alırlar. Ailəmiz bu pulu ehtiyaclarımızı ödəmək üçün xərcləyir.

Ailəmiz elektrik
enerjisindən
istifadə edir.

Ailəmiz sudan
istifadə edir.

Ailəmiz
təbii qazdan
istifadə edir.

Valideynlərim istifadə etdiyimiz
təbii qaza, elektrik enerjisinə və
suya görə pul ödəyirlər.

Mənə və ailəmizin üzvlərinə
geyim lazımdır.

Mən və ailəmizin üzvləri
harasa getmək üçün nəqliy-
atdan istifadə edirik.

Mənə və bacı-qardaşlarıma dəftər, qələm, məktəbli çantası, məktəbli forması və başqa ləvazimatlar lazımdır.

Ailəmizə yaşamaq üçün qida məhsulları lazımdır.

Bunlar olmadan ailəmiz sağlam və rahat yaşaya bilməz. Bütün bunlar üçün valideynlərim pul xərcləyir.

Axı nə
üçün valideynlərim
mənə bu gün mobil
telefon almadılar? Mən
mobil telefon istəyirəm,
anam isə mənə
ayaqqabı alır.

- Kim haqlıdır, ana, yoxsa uşaq? Nə üçün?
- Sən uşağın yerinə olsaydın, necə düşünərdin?
- Sənin öz büdcən olsaydı, bu pulu, ilk növbədə, nələrə xərcləyərdin?

İSTİFADƏ ETDİYİMİZ PUL VAHİDLƏRİ

İkisi də puldur. Bəs onların fərqi nədir?

Hər pul nişanının öz rəqəm göstəricisi var.

- *Azərbaycan Respublikasının bütün pul nişanlarının ön və arxa tərəfində nə təsvir olunub?*

Azərbaycanın pul vahidi manatdır.

Kağız pul nişanları

Metal pul nişanları

Azərbaycan Respublikasının kağız pul nişanlarının üzərində müxtəlif təsvirlər var.

Məsələn, 1 manat boz rəngdədir, onun üstündə milli musiqi alətləri: tar, kamança və dəf təsvir olunub.

İnsanlar qidaya, geyimə, mənzillərində istifadə etdikləri işığa, suya, təbii qaza və digər ehtiyaclarına görə pul ödəyirlər.

- *Azərbaycan Respublikasının kağız pul nişanları hansı rəngdədir və onların üzərində hansı təsvirlər var?*
- *Azərbaycan Respublikasının kağız pul nişanlarından ən kiçiyi hansıdır?*

DÖVLƏTİMİZİN RƏMZLƏRİ

Bütün kitablarımızın ilk səhifələrində biz bu iki təsviri görürük. Bunlar nədir?

Bayraq, gerb, himn dövlət rəmzləridir.
Hər bir ölkənin öz dövlət rəmzləri var.

Bayrağımızdakı mavi rəng Azərbaycan xalqının türk mənşəli olmasını, qırmızı rəng müasirliyi, yaşıl rəng dinimizin islam olmasını bildirir.

Hamı dövlət rəmzlərinə hörmət etməlidir.

Bakı şəhərindəki Dövlət Bayrağı Meydanında Azərbaycan bayrağı dalğalanır.

Ölkəmizin nümayəndələri idman və musiqi yarışlarında qalib olduqda dövlət bayrağımız qaldırılır.

- *Azərbaycan Respublikasının Dövlət himninin sözlərinin və musiqisinin müəllifləri kimdir?*

Azərbaycan! Azərbaycan!
Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!
Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadırız!
Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa!
Minlərlə can qurban oldu!
Sinən hərbə meydan oldu!
Hüququndan keçən əsgər,
Hərə bir qəhrəman oldu!

Sən olasan gülüstan,
Sənə hər an can qurban!
Sənə min bir məhəbbət
Sinəmdə tutmuş məkan!

Namusunu hifz etməyə,
Bayrağını yüksəltməyə
Cümlə gənclər müştəqdir!
Şanlı Vətən! Şanlı Vətən!
Azərbaycan! Azərbaycan!

- *Azərbaycan Respublikasının bayrağı hansıdır?*
- *Dövlət gerbi, himni və bayrağı nədir?*

MƏN MƏKTƏBDƏ VƏ SİNİFDƏ HANSI QAYDALARA ƏMƏL ETMƏLİYƏM

Məktəbdə qaydalar bizə nə üçün lazımdır?

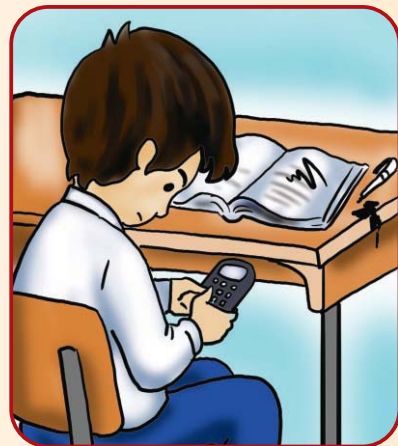
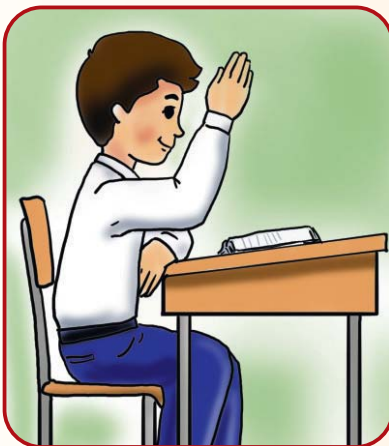
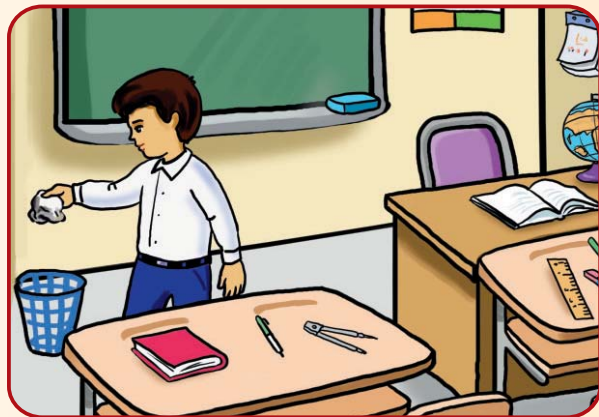
Məktəbdə nizam-intizam qaydaları var. Qaydalar bizə işlərimizi vaxtında və yaxşı yerinə yetirməyə, ətraf mühiti təmiz saxlamağa kömək edir. Məktəbdə biz aşağıdakı qaydalara əməl etməliyik:

- Məktəbə və dərslərə vaxtında gəlmək;
- Məktəbə məktəbli formasında gəlmək;
- Dərslərdə fəal iştirak etmək, müəllimi və yoldaşlarını diqqətlə dinləmək;

- Dərslikləri səliqəli saxlamaq;
- Müəllimin tapşırıqlarını yerinə yetirmək;
- Məktəbdə olan bütün əşyalara qayğı ilə yanaşmaq;
- Məktəbdə mobil telefondan istifadə etməmək;
- Məktəb yeməxanasında davranış qaydalarına əməl etmək;
- Məktəbdə və sinifdə təmizliyi qorumaq;
- Yoldaşlarla münasibətdə diqqətli və nəzakətli olmaq.

- *Şəkillərdən hansı məktəbdəki qaydalara uyğun deyil?*

- *Şagird dərslərdə fəal olmasa, nə baş verər?*
- *Məktəbdə qaydalar nə üçün lazımdır?*
- *Məktəbdə nizam-intizam qaydalarına əməl etməyən sinif yoldaşına necə kömək edərdin?*

MƏNİM HÜQUQLARIM

Mənim sağlam və xoşbəxt böyüməyim üçün nələr lazımdır?

Böyüklərdən fərqli olaraq, mən hələ çox şeyi özüm edə bilmirəm. Dövlətim və məni əhatə edən böyükler qayğıma qalaraq hüquqlarımı qoruyurlar. Onlar mənə sağlam olmaq, təhsil almaq, yaxşı yaşamaq üçün şərait yaradırlar.

Sağlam yaşayıb böyüməsi üçün uşaqların zəruri ehtiyac və tələbatlarının ödənilməsi **uşaqların hüququ**dur.

1. Mənim təhsil almaq hüququm var. Dövlətim mənim təhsil almağım üçün lazım olan şəraiti yaradır. Bizə pulsuz dərsliklər verir. Müəllimlərim məktəbdə mənim qayğıma qalırlar.

2. Xəstələnsəm, poliklinikaya müraciət edə bilərəm.

3. Mən hər bir kollektivdə öz sözümü deyə bilirəm.

- Şagird dərstdə müzakirədə iştirak edir. Bu zaman onun hansı hüququ həyata keçir?
- Həkim şagirdi grip xəstəliyinə qarşı peyvənd edir. Bu zaman onun hansı hüququ həyata keçir?
- Uşağın hüquqları kimlər tərəfindən qoruna bilər?

MƏN İNSANLARIN ƏHATƏSİNDƏ

Bu gün xalam bizə qonaq gələcək. Onu görəndə birinci nə deməliyəm?

Biz bir-birimizlə görüşəndə «salam», ayrılıanda isə «sağ ol» deyirik.

Kimdənsə kömək istədikdə, kiminsə əşyasını götürmək istədikdə «Zəhmət olmasa», «Xahiş edirəm» deyirik.

Bizə qayğı göstərənlərə minnətdarlığımızı bildirməliyik — «Çox sağ ol!», «Təşəkkür edirəm!»

İnsanlar bir-biri ilə ünsiyyətdə olanda «Salam», «Sağ ol», «Çox sağ ol», «Zəhmət olmasa», «Xahiş edirəm», «Buyurun», «Nuş olsun» kimi ifadələrdən istifadə edirlər.

- Kömək üçün dostuna hansı sözlə müraciət edərdin?
- Yoldaşlarından biri sənə əşyanı icazəsiz götürsə, ona nə deyərsən?
- Sən ailə üzvlərinə necə qayğı göstərirsən?

MƏN NECƏ YAXŞI İNSAN OLA BİLƏRƏM

Biz hansı insana «yaxşı insandır» deyirik?

Vüsal bacısının oyuncağı ilə oynayanda onu sındırdı. Bacısı məktəbdən qayıdıb oyuncağı sınımış gördükdə soruşdu:

«Mənim oyuncağımı kim sındırıb?» Vüsal pərt oldu. O, bacısına yaxınlaşıb dedi: «Bacı, bağışla məni. Sənin oyuncağını sındırmaq istəmirdim. Bilmədən əlimdən düşüb sındı». Bacı

qardaşının üzünə baxıb dedi: «Oyuncağa görə hirslənmişdim, ancaq sən düz danışmağın məni sakitləşdirdi. Mən səni çox istəyirəm».

- *Vüsaldə hansı yaxşı keyfiyyət var?*
- *Bacı və qardaşın bir-biri ilə münasibəti necədir? Nəyə görə?*
- *Vüsal oyuncağı sındırdığını boynuna almasaydı, nə olardı?*

Hər bir insan başqa insanlarla ünsiyyətdə səmimi olmalı, düz danışmalıdır.

- *Bu iki qız haqqında nə demək olar?*

İnsan bütün işlərində çalışqan olmalıdır.

Düz danışmaq, səmimi, çalışqan olmaq müsbət keyfiyyətlərdir. Bu keyfiyyətlər insana hörmət qazandırır.

- *Çalışqan şagird necə olmalıdır?*
- *«Yalan üz qızardar» atalar sözünü necə başa düşürsən?*
- *Dostunda hansı müsbət keyfiyyətlərin olmasını istədin? Nə üçün?*
- *Çalışqan olmayan şagirdə nələri məsləhət görərdin?*

ÜNSİYYƏTƏ MANE OLAN XÜSUSİYYƏTLƏR

Nə üçün yalan danışmaq olmaz?

Nənənin ad günü idi. Zakir və Ayanın atası ləzzətli tort və bir qutu konfet almışdı. Ana-ata işdə olan zaman Ayan dözməyib konfet qutusunu açdı. O, konfetlərin yarısını, Zakir isə tortun bir hissəsini yedi. Ana işdən qayıdandan sonra süfrəni hazırlamağa başladı. Tortun bir hissəsinin və konfetlərin yarısının yeyilmiş olduğunu görüb çox

təəccübləndi. Uşaqlardan bunu kimin etdiyini soruşdu. Ayan konfetləri yediğini boynuna aldı. Zakir isə anasına dedi ki, tortun bir hissəsini it yeyib. Anası Zakirin üzünə diqqətlə baxıb heç nə demədi.

- *Uşaqların hərəkətinə görə ana hansı hisləri keçirdi?*
- *Zakir anasına yalan söyləyəndə hansı hisləri keçirə bilər?*
- *Hansı uşaq düzgün hərəkət etdi?*
- *Zakirə nə deyərdin?*

İnsan yalan danışanda özünü narahat hiss edir. Yalanın üstü açılanda insan utanır. Düzdanışan, səmimi insan ətraf-dakılarla ünsiyyətdə özünü rahat hiss edir, onların böyük hörmətini qazanır. Yalan danışmaq, paxıllıq, xəbərçilik mənfi xüsusiyyətlərdir. Bu xüsusiyyətlər insanların ünsiyyətinə mane olur.

- Paxıllıq nədir?
- İnsanlar nə üçün bir-birinə paxıllıq edirlər?

- Xəbərçilik edən uşağa sən nə deyərdin?
- Paxıllıq və xəbərçilik nə üçün pis keyfiyyət hesab edilir?

MƏNİM ƏTRAFDAKILARLA MÜNASİBƏTİM

Ətrafımızdakı insanlar nə üçün bir-birlərinə qayğı göstərirlər?

Hər bir körpənin böyüklərin qayğısına ehtiyacı var. Dünyaya yeni gəlmiş uşaq nə danışmağı, nə gəzməyi, nə də özünə qida əldə etməyi bacarır. Ona görə də valideynləri onun tam qayğısına qalırlar.

Uşaq tədricən böyüyür. Elə bir zaman gəlib çatır ki, o özü ətrafında olan insanların qayğısına qalmağa başlayır, ətrafdakılara kömək edir.

- İnsanlar bir-birlərinə qayğı göstərməyələr, nə baş verər?
- Körpə uşaq təkbaşına böyüyə bilərmi?

Hər insan, ilk növbədə, özünə və ətrafındakılara hörmətlə, qayğı ilə yanaşmalıdır. Belə olduqda insanlar çətinlikləri asanlıqla aradan qaldırır, özlərini xoşbəxt hiss edirlər.

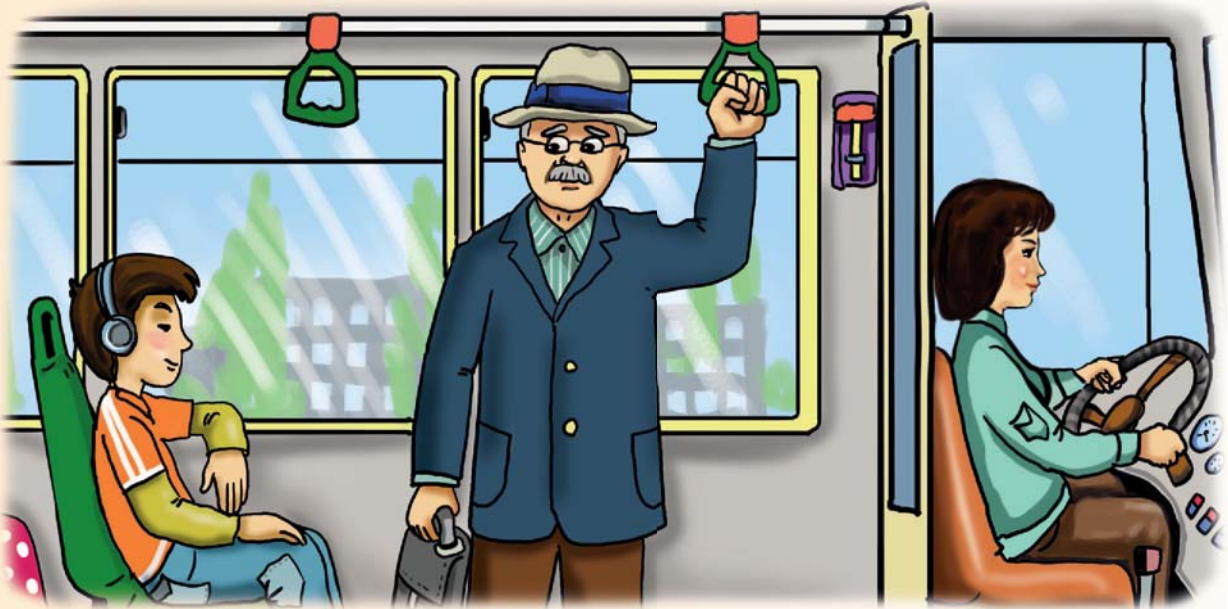

Mən öz balaca qardaşıma baxmaqda anama kömək edirəm, onu yedizdirirəm.

Qonşumuz Həsən baba çox yaşlıdır. O, tək yaşayır. Bacımla mən ev işlərində Həsən babaya kömək edirik.

- Şəkillərdən hansında insanlara hörmət gözlənilir?

- Ailənizdə valideynlərinə hansı işlərdə kömək edirsiniz?
- İnsanlar bir-birlərinə hansı hallarda qayğı göstərirlər?
- Dostunla bir-birinə necə kömək edirsiniz?
- Böyüklərə hörməti daha necə bildirmək olar?
- Ətrafdakılara qayğı ilə bağlı nümunələr göstər.

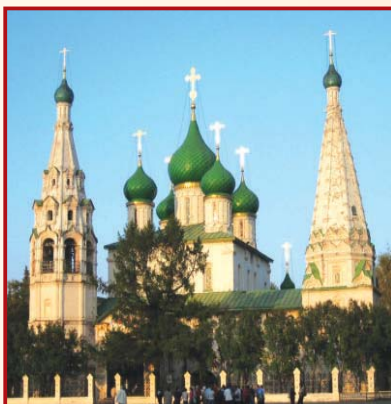
DİN

Bunlar nədir?

Məscid

Kilsə

Sinaqoq

İslam, xristianlıq və yəhudilik təkallahlı dinlərdir. Bu dinlərə görə dünya və insanlar tək olan Allah tərəfindən yaradılmışdır. Bu dinlər insanları düzlüyə, halallığa, sülhə səsləyir.

Bu dinlərin hər birinin öz müqəddəs kitabı var.

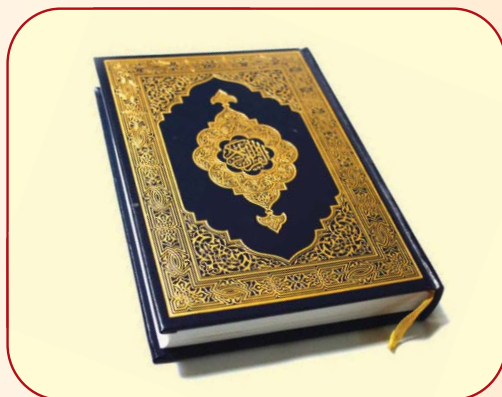
İslam dininin müqəddəs kitabı «Qurani-Kərim»dir.

Quran Azərbaycan dilinə də tərcümə edilib.

Ramazan və Qurban bayramı islam dininin müqəddəs bayramlarıdır.

Bayrağımızdakı yaşıl rəng islamın rəmzidir.

Dini zorla qəbul etdirmək olmaz. Hər insan dinini özü seçir.

«Qurani-Kərim»

Kəbə

Məkkə şəhərində yerləşən Kəbə dünya müsəlmanlarının ən müqəddəs ziyarətəgahıdır.

Yəhudilər

Xristianlar

Müsəlmanlar

- Hansı şəkil islam dininə aiddir?

- Hansı ibadətəgahları tanıyırsan?
- Kilsədə hansı dinin nümayəndələri ibadət edirlər? Bəs sinaqoqda?

MƏNİM SAĞLAMLIĞIM

Bu iki uşaq bir-birindən nə ilə fərqlənir?

Biz nə edə bilərik ki, ikinci şəkildəki uşaq kimi olaq?

Bayırdan evə gəldikdə, yeməkdən əvvəl və hər hansı bir iş gördükdən sonra mütləq əllərimizi yumalıyıq.

Sağlam olmaq üçün bədənimizi təmiz saxlamalıyıq.

• Nə üçün evimizi, həyatımızı, sinfimizi təmiz saxlamalıyıq?

- *Bu iki çaydan hansının suyundan istifadə edərdin? Nə üçün?*

Biz suyu içirik, onunla qidamızı hazırlayırıq, yuyunuruq, təmizlik işləri görürük. Ona görə də çayları və gölləri təmiz saxlamalıyıq. Çirkli suda mikroblar sürətlə çoxalır və müxtəlif xəstəliklər törədir.

- *Sağlam olmaq üçün biz necə qidalanmalıyıq?*

Qida tələsmədən yeyilməlidir. Onu yaxşıca çeynəməliyik. Həddindən artıq yeyəndə, qida tam həzm olunmur və mədəyə əziyyət verir. Çoxlu meyvə-tərəvəz yemək sağlamlıq üçün faydalıdır.

Qidanı düzgün, yəni normada və qaydasında qəbul etdikdə qida tam həzm olunur, mədə sağlam olur.

Sağlam olmaq üçün biz yuyulmuş meyvə-tərəvəzdən istifadə etməliyik.

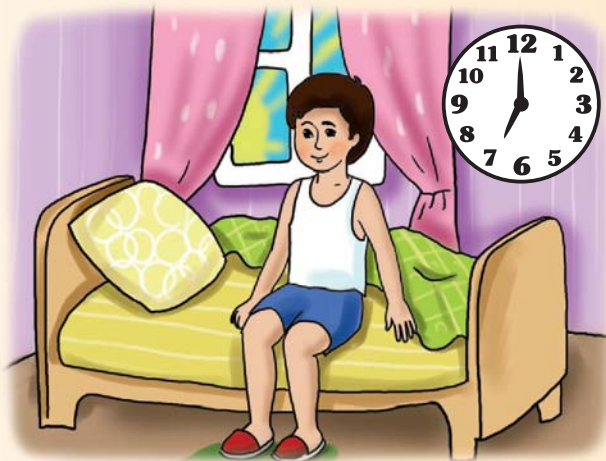

Sağlam olmaq istəyirsənsə, düzgün qidalan!

Sağlam olmaq üçün gün ərzində təmiz havada çox olmalıyıq. Gecə yatmadan əvvəl pəncərəni açıb yataq otağının havasını dəyişməliyik.

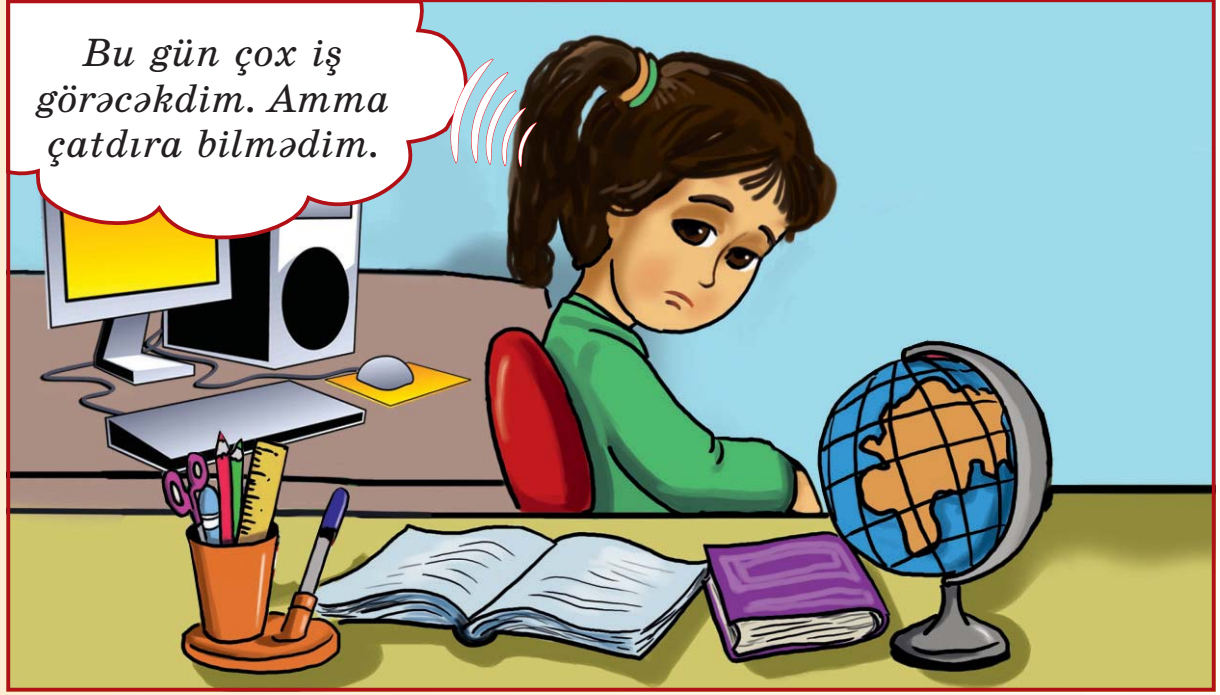
Sağlam olmaq üçün tez yatmalıyıq və vaxtında oyanmalıyıq.

- Sağlam olmaq üçün qidanı necə qəbul etmək lazımdır?
- Nəyə görə gəzintidən sonra əlləri yumaq lazımdır?
- Sağlamlığa aid hansı atalar sözlərini bilirsən?

MƏNİM GÜN REJİMİM

Gün ərzində bütün işləri görmək üçün gün rejimini düzgün qurmaq və ona əməl etmək vacibdir.

Məsələn, şagirdin gün rejimi belə ola bilər.

Gün rejimi bizə sağlam olmağa kömək edir. İnsan gün rejiminə əməl etmədikdə tez yorulur, əsəbi olur, işlərini çatdırmır. Sağlam olmaq üçün işləri vaxtında görmək, düzgün qidalanmaq və yaxşı dincəlmək lazımdır.

- *Gün rejiminə əməl etmək nə üçün vacibdir?*
- *Sən gün rejiminə necə əməl edirsən?*

MƏN MÜXTƏLİF HAVALARDA NECƏ GEYİNMƏLİYƏM

*Bu qız fəslə uyğun geyinmişdirmi?
İnsanın geyimi fəslə uyğun olmasa, nə baş verə
bilər?*

İnsanların sağlam olması üçün onların geyimi havaya və fəsil-
lərə uyğun olmalıdır. Geyim insanları yağışdan, soyuqdan, isti-
dən qoruyur. Hər fəslin öz geyimləri var.

*Biz qışda insanı soyuqdan qoruyuruq. Çünki qalın və isti
materialdan hazırlanmışıq.*

Gödəkə

Əlcək

Papaq və şərf

Uzunboğaz
çəkmə

Yun köynək

Payızda və yazda açıq havaya çıxanda gödəkcə geyinmək lazımdır.

Biz yazda və payızda insanları yağışdan, küləkdən və soyuqdan qoruyuruq.

Gödəkcə

Plaş

Jilet

Çətir

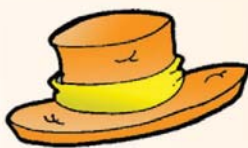

Çəkmə

Biz nazik materialdan, pambıq və ipəkdən hazırlanmışıq. Bizi insanlar yayda geyinirlər.

Şort

Şlyapa

Səndəl

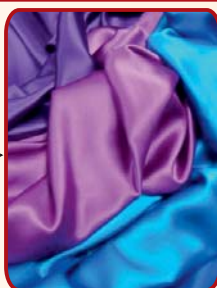
Köynək

Don

İpəkqurdunun
baraması

Pambıq bitkisi

- Barama, yun, pambıq – bunların hansından ipək parça hazırlanır?
- Yay fəslinin paltarları qış fəslinin paltarlarından nə ilə fərqlənir?
- Qışda nəyə görə qalın geyinmək lazımdır?

ƏTRAFIMDAKI MƏİŞƏT CİHAZLARI

Nə üçün böyüklər bizə bu cihazlardan müstəqil istifadə etməyə icazə vermirlər?

Bunlar elektrik cihazlarıdır.

Elektrik cihazlarından valideynin nəzarəti və köməyi ilə istifadə etmək lazımdır.

Elektrik və qaz cihazları bizə istilik və işıq verir. Lakin onlarla oynamaq olmaz!

- *Elektrik və qaz cihazları, kibrit və alışqanla oynadıqda nə baş verə bilər?*

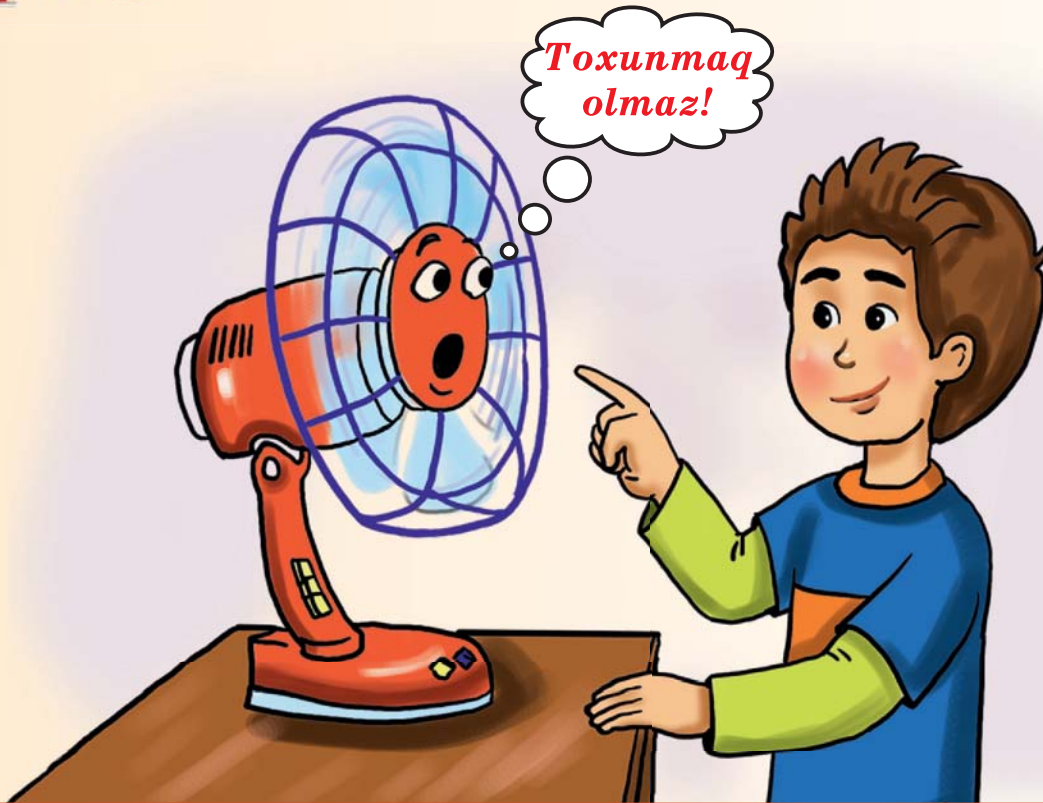

Yanğın zamanı **101** nömrəli telefona zəng edib yanğından mühafizə xidmətini çağırmaq lazımdır.

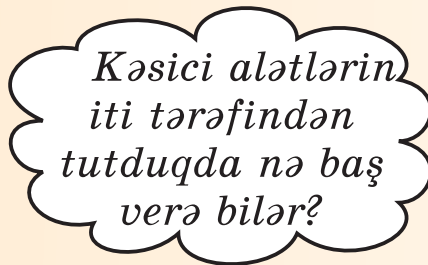
Yanğınsöndürənlər yanğınla mübarizə aparır, insanların həyatını xilas edirlər.

- *Yanğın təhlükəsi olduqda nə etmək lazımdır?*

İşləyən ventilyatorun pərinə toxunsan, nə baş verər?

Bıçaq və qayçı kəsici alətlərdir. Onların kəsən tərəfi iti olur.

- *Elektrik və qaz cihazlarından düzgün istifadə etmədikdə, nə baş verə bilər?*
- *Yanğın baş verdikdə, nə etmək lazımdır?*
- *Nə üçün uşaqlara elektrik və qaz pilyatəsini yandırmaya icazə vermirlər?*

ƏTRAFIMDA DAHA NƏLƏR TƏHLÜKƏLİ OLA BİLƏR

Kimin zərərsiz, kimin təhlükəli olmasını necə müəyyən edə bilərəm?

Ətrafdakı insanların heç də hamısı xeyirxah və qayğıkeş olmur. Bəzi pisniyyətli insanlar uşaqlardan məlumat alaraq bundan istifadə edə bilərlər.

- *Evdə tək olduğun zaman qapının zəngi çalınarsa, nə etmək lazımdır?*

Evdə tək olduğun zaman tanımadığın insanlar qapının zəngini çalarsa, qapını açmaq olmaz. Qapının arxasında olan adam su sayğacına baxmaq istədiyini söyləyə bilər. O səni uzaqda yaşayan qohumlarından biri olmasına inandırmağa çalışar. Heç bir halda qapını açmaq olmaz. Bəs nə etmək lazımdır?

*Mən bu dayını tanımıram.
Mən ona qapı açma bilmərəm.*

*Su idarəsindən gəlmişəm.
Qapını aç, sayğaca baxım.*

- Küçədə tək qaldıqda nə etmək lazımdır?
- Küçədə, nəqliyyatda şübhəli əşyalarla rastlaşanda mən nə etməliyəm?

Küçədə təsadüfən tək qaldıqda aşağıdakı qaydalara əməl etmək vacibdir:

- Tanımadığın insanların avtomobilinə əyləşmə.
- Valideynlərindən ayrı düşdükdə, polisdən kömək istə.
- Yaxında polis gözə dəymirsə, olduğun yerdə dayanıb gözlə.

*Bu mənim deyil.
Ona toxuna bilmərəm.
Böyüklərə xəbər
vermək lazımdır.*

Rastlaşdığın şübhəli əşya və bağlamalarda həyat üçün təhlükəli, zərərli maddələr ola bilər.

- Nə üçün evdə tək olanda qapını açmaq olmaz?
- Nə üçün küçədə, nəqliyyatda şübhəli əşyalara, bağlamalara toxunmaq olmaz?

MƏN YOLU NECƏ KEÇƏ BİLƏRƏM

*İşıqfor nə üçün lazımdır?
O mənə yolu keçməkdə necə kömək edə bilər?*

- *Nə üçün bəzi işıqforlarda iki, bəzilərində isə üçrəngli işıq var?*

İşıqfor iki cür olur. Üç və ikirəngli. Üçrəngli işıqfor nəqliyyat, ikirəngli işıqfor isə piyadalar üçündür.

Qırmızı işıq yananda yolu keçmək olmaz!

Yolu yaşıl işıq yananda keçmək lazımdır!

İşıqforu səkilərdə, piyada keçidlərində, hərəkət çox olan yerlərdə qoyurlar.

İşıqforun rəngli işıqları qəzaların qarşısını almağa kömək edir.

- *İşıqfor olmasa, yollarımızda nə baş verər?*

Yol polisi yol hərəkəti qaydalarına əməl olunmasına nəzarət edir.

Küçədə və səkilərdə hərəkət edən insanlara piyada deyirlər. Səki piyadaların hərəkəti üçün yoldur. Piyadalar səki ilə hərəkət etməlidirlər.

Şose yolu ilə avtomobillər hərəkət edir.

- *Yol hərəkəti qaydalarına əməl olunmasına kim nəzarət edir?*
- *Piyadalar üçün səkilər olmasa, nə baş verər?*

- *Nəqliyyat və piyada işıqforları bir-birindən nə ilə fərqlənir?*
- *Piyadalar harada hərəkət etməlidirlər? Nə üçün?*

İSTİFADƏ ETDİYİMİZ NƏQLİYYAT VASİTƏLƏRİ

Bu yolda minik avtomobili, avtobus, velosiped də var. Onların oxşarlığı nədədir?

Minik avtomobili, avtobus, velosiped, qatar, təyyarə, gəmi nəqliyyat vasitələridir.

- *Nəqliyyat vasitələri nə üçün lazımdır?*

Nəqliyyat vasitələri ilə insanlar qısa zamanda uzaq məsafələrə gedir və müxtəlif yüklər daşıyırlar. Bunun üçün onlar avtomobil, dəmiryolu, hava və su nəqliyyatı vasitələrindən istifadə edirlər.

- *Kənddə hansı nəqliyyat vasitələrinə rast gəlmək olar?*
- *Bəs şəhərdə hansı nəqliyyat vasitələri çoxdur?*

Kombayn və traktor kənddə insana bir çox işləri yerinə yetirməyə kömək edir. Traktor vasitəsilə insanlar yüklərini daşıyır, yer şumlayırlar. Kombayn vasitəsilə buğdanı, pambığı toplayırlar.

Kombayn

Traktor

- *Şəhərdə nə üçün avtomobil çoxdur?*

Eskalator

Şəhər böyük olur. Şəhərdə daha çox insan yaşayır.

Şəhərlərdə çoxmərtəbəli binalarda liftdən, yeraltı və yerüstü keçidlərdə, metroda eskalatorlardan istifadə olunur.

Lift

Şəhərdə ictimai nəqliyyatdan istifadə edən zaman aşağıdakı qaydaları gözləməliyik:

- Avtobusa ön qapıdan daxil olub, arxa qapıdan çıxmaq lazımdır.
- Nəqliyyat vasitəsinə daxil olandan sonra qapının qarşısında dayanmaq olmaz.
- Açıq qapıdan, pəncərədən başını, qolunu çıxarmaq olmaz.
- Nəqliyyat vasitəsində yaşlı insanlara yer vermək lazımdır.

- *Yaşadığın yerdə sən daha çox hansı nəqliyyat vasitəsindən istifadə edirsən?*
- *Metro qatarı dəmiryol qatarından nə ilə fərqlənir?*
- *İctimai nəqliyyat nəyə deyilir?*
- *Nəqliyyat olmasa, nə baş verər?*

TƏBİİ FÖVQƏLADƏ HADİSƏ NƏDİR

Bu nədir? Bu dəhşətli hadisələr necə baş verir?

Bu dağıntılar zəlzələ nəticəsində yaranıb. Güclü zəlzələ dağıdıcı təbii fəlakətdir. Bu zaman yaranan yeraltı təkanlar evləri və tikililəri uçurur. Zəlzələ insan itkisinə də səbəb ola bilər.

• *Nə baş verir? Su nə üçün qalxıb sahilləri aşır?*

Bu, **daşqın, subasma**dır. Daşqın, subasma çayların, göllərin, dənizlərin suyunun daşıb ətraf əraziləri basmasıdır.

• *Bu nədir? Necə də sürətlə fırlanır!*

Bu, **qasırğadır**. Qasırğa zamanı hava çox sürətlə hərəkət edir və güclü külək yaradır.

- *Torpaq niyə dağılıb?*

Bu, **torpaq sürüşməsidir**. Torpaq sürüşməsi zamanı torpaq dağlardan, yüksəkliklərdən aşağı sürüşür.

- *Bu nədir belə? Sanki buludlar yerə tökülür!*

Bu, **qar uçqunudur**. Qar uçqunu dağlardan çoxlu qarın aşağı sürüşməsidir.

Güclü zəlzələ, subasma, qasırğa, torpaq sürüşməsi, qar uçqunu — təbiət hadisələridir. Bu təbiət hadisələri böyük dağıntılara səbəb olduqda təbii fəvqəladə hadisələr adlanır.

- *Torpaq sürüşməsi zəlzələdən nə ilə fərqlənir?*
- *Subasma qar uçqunundan nə ilə fərqlənir?*
- *Dağıntılara səbəb olan zəlzələ, subasma, qasırğa, ildırım, torpaq sürüşməsi, qar uçqunu nə üçün təbii fəvqəladə hadisə adlanır?*

TEXNOGEN QƏZA NƏDİR

Ətraf mühit niyə çirklənir?

Fabrik və zavodlarda bəzən qəzalar baş verir. Bu zaman suya, havaya, torpağa çoxlu miqdarda zərərli maddələr atılır. Belə hallarda **ətraf mühit** zərərli maddələrlə çirklənir.

Neftlə çirklənmiş torpaq

Yanğın qısa bir zamanda hər şeyi məhv edə bilər. Kibrit və alışqandan, elektrik və qaz cihazlarından düzgün istifadə etmədikdə yanğın baş verə bilər.

- *Evlər, meşələr niyə yanır?*

Partlayış bir anda güclü dağıntı yaradır. Bu zaman gurultulu səs yaranır.

Burada partlayış
baş verib

Bəzən çoxlu sayda nəqliyyat vasitəsi toqquşur və yol-nəqliyyat hadisəsi baş verir.

Bu maşın
niyə əzilib?

Bu təyyarə
niyə yanır?

Partlayış, yanğın, böyük nəqliyyat qəzası, ətraf mühitin zərərli maddələrlə çirklənməsi **texnogen qəzalar** adlanır. Texnogen qəzaların baş verməməsi üçün insanlar çox diqqətli və məsuliyyətli olmalıdırlar.

- *Ətraf mühitin zərərli maddələrlə çirklənməsi nə deməkdir?*
- *Böyük nəqliyyat qəzası yanğından nə ilə fərqlənir?*
- *Texnogen qəza nədir?*

FÖVQƏLADƏ HADİSƏLƏR ZAMANI NƏLƏRİ BİLMƏK LAZIMDIR

Bu insanlar necə qəribə görünürlər! Onlar nə üçün bu maskanı geyiniblər?

Fövqəladə hadisələr zamanı havaya zəhərli maddələr yayıla bilər. Bu zaman insanlar nəfəs orqanlarını qorumaq üçün əleyhqazdan və respiratorlardan istifadə edirlər.

Əleyhqaz

Respirator

- Bunlar nədir?
- Onlar nə üçün lazımdır?

*Respiratoru
çantadan çıxar!*

*Respiratoru tax!
Elə et ki, burnun və
çənən tam örtülsün!*

*Nəfəs ver! Hava
respiratorun kənarların-
dan çıxmırsa, deməli,
respirator düzgün taxılıb.*

- *Yanğın ilk anlarda biz özümüz də söndürə bilərik. Bunu necə etmək olar?*

*Yanğının
yanğınsöndürmə
balonu ilə söndürülməsi*

*Yanğının su
ilə söndürülməsi*

*Yanğının qum ilə
söndürülməsi*

- *Fövqəladə hadisə barədə xəbər necə verilir?*

Fövqəladə hadisə baş verdikdə — havaya zəhərli maddələr yayıldıqda, daşqın və s. zamanı həyəcan signalı verilir.

Bu signalı eşitdikdə aşağıdakılara əməl etmək lazımdır:

- *televizor və ya radionu yandırmaq;*
- *hadisə haqqında məlumatı dinləmək;*
- *bütün ailə üzvlərinə məlumat vermək;*
- *xəstə və qocalara yardım etmək.*

Həyəcan signalı hansı vasitələrlə verilir?

- *radio, televizor;*
- *səs və işıq signalları, mülki müdafiə signalları;*
- *zəng səsləri.*

Fövqəladə hadisələr zamanı davranış qaydalarını bilməklə siz özünüzü və ətrafınızdakıları təhlükədən qoruya bilərsiniz.

- *Fövqəladə hadisələr zamanı özünü müdafiə etmək üçün hansı vasitələrdən istifadə edə bilərsiniz?*
- *Yanğın söndürmək üçün hansı vasitələrdən istifadə etmək olar?*
- *Fövqəladə hadisələr haqqında biz necə məlumat alırıq?*

SON SÖZ

Əziz şagird!

Sən artıq 1-ci sinfi bitirdin. «Həyat bilgisi» fənnini keçərkən ətrafında baş verən canlı və cansız təbiət hadisələri haqqında yeni məlumatlar əldə etdin. Təbiətdəki varlıqları bir-birindən fərqləndirməyi öyrəndin. Ətrafında baş verən hadisələri araşdırdın. Yaşadığın cəmiyyətdə ətrafındakı insanlarla, kollektivlərlə tanış oldun. Dövlətin sənə həyatında oynadığı rolunu araşdırdın. Həyatımızla bağlı suallar ətrafında düşünməyi və onlara cavab tapmağı öyrəndin.

Bütün bunları sən oxuduğun dərslik və digər kitablar, baxdığın şəkillər, videolar, aparılan təcrübələr vasitəsilə edirdin.

Sən müxtəlif tapşırıqları yerinə yetirirdin. Bu zaman digər şagirdlərlə müzakirələr aparır, əməkdaşlıq edirdin. Onlarla birlikdə nəyi işə öyrənəndə, yaradanda sevinirdin və özünə inamın artırdı.

Bir il ərzində «Həyat bilgisi» dərslərində əldə etdiyin bilik və bacarıqlar sənə cəmiyyətdə olan qaydalara əməl etməyə, rahat yaşamağa və müvəffəqiyyət qazanmağa kömək edəcək. Əziz dost, sənə həyatda uğurlar arzulayırıq!

BURAXILIŞ MƏLUMATI

HƏYAT BİLGİSİ 1

*Ümumtəhsil məktəblərinin 1-ci sinfi üçün
Həyat bilgisi fənni üzrə*

DƏRSLİK

Tərtibçi heyət:

Müəlliflər

***Bahar Əşrəf qızı Kərimova
Gülər Ələkbər qızı Mehdiyeva***

Redaktor

Azər Abbas

Bədii və texniki redaktor

Abdulla Ələkbərov

Dizaynerlər

Mələk Şimşək

Təhmasib Mehdiyev

Rəssam

Gündüz Ağayev

Korrektor

Ülkər Şahmuradova

*Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin
24.05.2016-cı il tarixli 354 №-li
əmrinə əsasən təsdiq edilmişdir.*

© Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi — 2017

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Hesab-nəşriyyat həcmi 6,8. Fiziki çap vərəqi 9.

Formatı 57x82 1/8.

Səhifə sayı 72. Ofset kağızı. Məktəb qarnituru. Ofset çapı.

Tiraj 11649. Pulsuz. Bakı—2017.

«Aspoliqraf LTD» MMC

Bakı, AZ 1052, F.Xoyski küç., 149

Əziz məktəbli!

Bu dərslik sənə Azərbaycan dövləti tərəfindən bir dərs ilində istifadə üçün verilir. O, dərs ili müddətində nəzərdə tutulmuş bilikləri qazanmaq üçün sənə etibarlı dost və yardımçı olacaq.

İnanırıq ki, sən də bu dərsliyə məhəbbətlə yanaşacaq, onu zədələnmələrdən qoruyacaq, təmiz və səliqəli saxlayacaqsan ki, növbəti dərs ilində digər məktəbli yoldaşın ondan sənə kimi rahat istifadə edə bilsin.

Sənə təhsildə uğurlar arzulayırıq!